

Syntese for åkerrikse *Crex crex* Linnaeus, 1758

Bakgrunnsinformasjon

Åkerrikse var tidligere en karakterart i kulturlandskapet, men har siden 1950-tallet nærmest forsvunnet som hekkefugl i Norge. Hekkeperiode varer fra ca. mai til september. Overvintringsområdet for åkerrikse er i Afrika sør for Sahara.

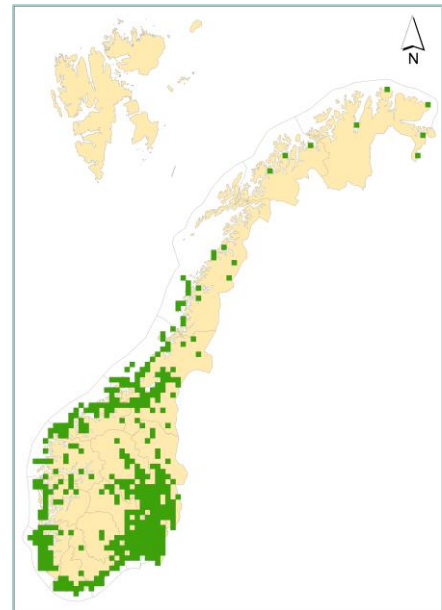
I hekketiden er arten knyttet til frodig kulturmark som eng og åker. Den benytter også fuktige enger nært ferskvann, samt brakkområder nær dyrket mark.

Arten finnes i sterkt endret fastmark og semi-naturlig fastmark og kan forekomme i følgende naturtyper (NiN): T32 Semi-naturlig eng, T41 Oppdyrket mark med preg av semi-naturlig eng, T44 Åker, T45 Oppdyrket varig eng og T33 Semi-naturlig strandeng.

Påvirkningsfaktorer

Artsdatabankens liste over påvirkningsfaktorer er benyttet. Følgende påvirkningsfaktorer er viktige for arten:

	Påvirkningsfaktor	Utdypende beskrivelse	Tidsrom	Omfang	Alvorlighetsgrad
1	Påvirkning på habitat > Landbruk > Jordbruk > Drenering (grøfting)	Drenering av fuktenger.	Pågående	Majoriteten av de reproduksjonsdyktige individene påvirkes (50-90 %)	Langsom, men signifikant, reduksjon (< 20 % over 10 år eller 3 generasjoner)
2	Påvirkning på habitat > Landbruk > Jordbruk > Slått	Hyppigere og tidligere slått.	Pågående	Majoriteten av de reproduksjonsdyktige individene påvirkes (50-90 %)	Rask reduksjon (> 20 % over 10 år eller 3 generasjoner)
3	Påvirkning på habitat > Landbruk > Jordbruk > Endrede frøblandinger	Monokulturer i landbruket.	Pågående	Majoriteten av de reproduksjonsdyktige individene påvirkes (50-90 %)	Rask reduksjon (> 20 % over 10 år eller 3 generasjoner)
4	Påvirkning utenfor Norge	Jakt	Pågående	Majoriteten av de reproduksjonsdyktige individene påvirkes (50-90 %)	Ubetydelig/ingen nedgang
5*	Påvirkning på habitat > Landbruk > Jordbruk > Motorferdsel	Intensiv markbehandling.	Pågående	Majoriteten av de reproduksjonsdyktige individene påvirkes (50-90 %)	Rask reduksjon (> 20 % over 10 år eller 3 generasjoner)
6*	Påvirkning fra stedeagne arter > Predatorer	Predasjon av egg og unger.	Pågående	Majoriteten av de reproduksjonsdyktige individene påvirkes (50-90 %)	Ubetydelig/ingen nedgang
7*	Fremmede arter > Predatorer	Predasjon av egg og unger av mink og katt.	Pågående	Majoriteten av de reproduksjonsdyktige individene påvirkes (50-90 %)	Ubetydelig/ingen nedgang

Antall individer	25
Antall lokaliteter	Ca. 35-100
Sist observert	2022
% europeisk bestand	<1%
% verdens bestand	<1%

8*	Påvirkning på habitat > Landbruk > Opphørt/reduisert drift	Opphør av drift.	Pågående	Minoriteten av de reproduksjonsdyktige individene påvirkes (< 50 %)	Ubetydelig/ingen nedgang
9*	Menneskelig forstyrrelse > Rekreasjon/turisme	Ferdselsforstyrrelser	Pågående	Minoriteten av de reproduksjonsdyktige individene påvirkes (< 50 %)	Ubetydelig/ingen nedgang
10*	Påvirkning på habitat > Habitatpåvirkning - ikke jord- eller skogbruksaktivitet (terrestrisk) > Utbygging/utvinning	Utbygging	Pågående	Minoriteten av de reproduksjonsdyktige individene påvirkes (< 50 %)	Ukjent
11*	Forurensing > Terrestrisk > Biocider	Plantevernmidler	Pågående	Majoriteten av de reproduksjonsdyktige individene påvirkes (50-90 %)	Ukjent
12*	Påvirkning på habitat > Landbruk > Skogbruk (kommersielt) > Skogreising/treslagskifte > Skogreising (aktiv gjenplantning av tidligere åpen mark)	Tilgroing og leplantning av skog rundt jordbruksarealer	Pågående	Minoriteten av de reproduksjonsdyktige individene påvirkes (< 50 %)	Ukjent

*Påvirkningsfaktoren er ny sammenlignet med Rødliste for arter 2021.

Status

Arten har status kritisk truet (CR) i Norsk rødliste for arter 2021. Arten har handlingsplan.

Åkerrikse hekker spredt og meget fåtallig i lavlandet rundt Oslofjorden og langs kysten opp til Nordland, med størst antall i Akershus og Rogaland. Det er få konkrete hekkefunn, de fleste i Rogaland. Arten er ikke nødvendigvis veldig stedbundet og kan dukke opp på nye lokaliteter hvert år. Bestandstallet gir 12-13 par. Som regel blir det observert i overkant av 100 syngende hanner årlig i Norge, men bare et fåtall av disse resulterer i hekking. Allikevel kan disse forekomstene av hanner indikere gode lokaliteter for arten, og derfor muligheter for hekking dersom forholdene legges til rette. Arten har opptrådt i 35 områder mer enn en gang i perioden 2009-2016 (17 av disse i Oslo, Akershus, Rogaland), som man må anta er relativt godt egnet for åkerrikse. Det har vært utført nasjonal overvåking i regi av NOF/BirdLife Norge i en årrekke. Spesielt godt dekket er Rogaland og Oslo & Akershus (og Oppland), men det er gjort undersøkelser også i en rekke andre fylker. Årlige rapporter som sammenfatter kartlegging og overvåking blir utgitt av BirdLife Norge.

Karfiguren er basert på alle observasjoner i Artskart etter 2000.

Mål og nullalternativ

Målet for arten er at den vurderes som sterkt truet (EN) på Norsk rødliste for arter i 2034. Det forutsetter en betydelig økning av dagens bestand. For å nå målet må følgende delmål oppfylles:

Mål	Delmål	Rødlistekriterium	Målsetting per 2034	Nullalternativ per 2034
EN	1.1	D1 Svært liten populasjonsstørrelse	> 50 individer	< 50 individer

Kunnskapshull

Kunnskapen om arten vurderes som tilstrekkelig til å foreslå tiltak, det er derfor ikke foreslått prosjekter som vil dekke kunnskapshull for arten.

Tiltak

For å nå målet om å forbedre status til EN, vil følgende tiltak bidra i positiv retning. Tiltakene er beskrevet, og nåverdien av tiltakskostnader er beregnet for perioden fra tiltakene antas igangsatt (2019) og fram til 2034.

Tiltak	Navn	Beskrivelse	Påvirkningsfaktor	Varighet av tiltak	Nåverdi av tiltakskostnad*
--------	------	-------------	-------------------	--------------------	----------------------------

Tiltak 0.1**	Informasjon	Det er gjennomført noe informasjonsarbeid, mot bønder og andre aktører. Det er utarbeidet informasjonsfolder - BirdLife Norge og Norges Bondelag (Anonym 2022). BirdLife Norge og Statsforvalteren i Rogaland arbeider med oppdatering og videreutvikling av nettsider. Formålet med informasjonen er å øke oppmerksomhet og aksept for bevaring av arten, samt å øke kunnskap om arten.			
Tiltak 1.1	Restaurering av fuktenger og slåtte-mark	Restaurere områder som er drenert og/eller hvor tradisjonell slått har opphørt i gode områder for arten. Foreta tiltak først og fremst i områder med størst antall syngende hanner (Rogaland, Oslo & Akershus og ellers gode lokaliteter med mer eller mindre regelmessig forekomst av syngende hanner. Slått med ljå eller tohjuls slåmaskin (årlig etter 15. august) eller beiting av husdyr (lav tetthet). Unngå bruk av kunstgjødsel eller plantevernmidler. Det antas 35 lokaliteter på 50 daa hver.	1, 2, 3, 5, 10	En gang, med årlig oppfølging	18 200 000 kr
Tiltak 1.2	Forstyrrelser - informasjon	Informasjonstiltak for å forhindre forstyrrelser ved hekkeplass, særlig knyttet til ferdsel til fots, spesielt med hund. Tiltaket omfatter skilting langs turvei. Det er usikkert hvor mange lokaliteter som er aktuelle for tiltaket, men vi anslår et tiltak for 20 av områdene.	9	En gang	1 400 000 kr
Tiltak 1.3	Sikre artens leveområder	Artens hekkeområder, både nåværende og potensielle, bør sikres mot arealbruksendringer, inkludert utbygging, nydyrking og tilplanting med f.eks. klimaskog. Hvor arten opptrer, varierer årlig. For å sikre en økning i artens bestand i Norge må flere lokaliteter være godt egnet for hekking. 35 områdene er identifisert som relativt godt egnet for åkerrikse. Tiltak bør i første omgang gjøres for disse områdene. Må være relativt store områder - minst 4-5 ha med egnet vegetasjon og god næringstilgang.	1-3, 5-12	En gang	Trolig høye kostnader
Tiltak 1.4	Uttak mink (og evt. katt)	Målrettet jakt på mink i kjerneområder for arten. Trolig vanskelig å gjøre noe med problematikken rundt katter. Hvor arten opptrer, varierer årlig. For å sikre en økning i artens bestand i Norge må flere lokaliteter være godt egnet for hekking. 35 områder er identifisert som relativt godt egnet for åkerrikse. Tiltak bør trolig i første omgang rettes mot disse områdene.	7	Kontinuerlig	400 000 kr
Tiltak 1.5	Valg av arter for dyrking	Unngå dyrking av mais og oljevekster som raps i gode åkerrikseområder i jordbrukslandskapet, da studier har vist at produksjon av mais og raps har en negativ innvirkning på forekomst av fuglearter i jordbrukslandskapet. Hvor arten opptrer, varierer årlig. For å sikre en økning i artens bestand i Norge må flere lokaliteter være godt egnet for hekking. 35 områder er identifisert som relativt godt egnet for åkerrikse. Tiltak bør trolig i første omgang rettes mot disse områdene.	3	En gang, men må oppdateres	Kostnadene er ukjente
Tiltak 1.6	Fjerne leplanting	Fjerne leplanting i viktige hekkeområder, for å redusere predatorers muligheter for reproduksjon, skjul og næringssøk, og for å gjøre områdene mer attraktive for bakkehekkende arter. Vi har per nå ikke oversikt over hvor mange lokaliteter dette er	6, 7, 12	En gang	400 000 kr

		aktuelt for, men anslår skjønsmessig 5 lokaliteter å 2 dekar.			
Tiltak 1.7	Oppretting av skjulesteder	Det bør etableres permanente arealer i eng (med grasproduksjon) hvor graset kun slås eller beites etter 15. august, og som ikke kultiveres, sprøytes, gjødsles eller dreneres. Arealet bør være på minst 1 dekar, og det må ikke pløyes, gjødsles, dreneres, sprøytes eller kultiveres. Viktige planter for åkerrikse er arter som stornesle, hestehov, mjørdurt, bjørnekjeks, hundekjeks. Vegetasjon må være høy, og arealet er særlig viktig ved ankomst om våren.	1, 2, 3, 5	Årlig	Trolig middels til høye kostnader
Tiltak 1.8	Vadegroper	Tiltaket er satt i gang noen steder, men omfanget må utvides. Tiltaket innebærer å etablere grunne utskrapinger i jorda på dyrka mark der det kan dannes vanddammer i fuktige perioder (vadegroper). Vadegropene bør ha god avstand til høy vegetasjon (minst 100 m), være minst 20 m ² store, 3-45 cm dybde med skrånende kanter. Ikke jordvoller rundt. Hvor arten opptrer, varierer årlig. 35 områdene er identifisert som relativt godt egnet for åkerrikse. Tiltak bør trolig i første omgang rettes mot disse områdene.	1, 3, 5	En gang	800 000 kr
Tiltak 1.9	Sikring av brakklagte arealer i jordbrukslandskapet	Tiltaket innebærer å sikre et minimum av brakklagte arealer i jordbrukslandskapet, slik at de på sikt kan tas i bruks som hekkeområde for åkerrikse. 35 områder er identifisert som relativt godt egnet for åkerrikse. Tiltak bør trolig i første omgang rettes mot disse områdene. Det er svært vanskelig å anslå arealet som er aktuelt her, og estimatet må sies å være svært grovt.	2, 3, 5	En gang, men må oppdateres	Trolig høye kostnader
Tiltak 1.10	Tilpasset slått	Tiltaket er satt i gang noen steder, men omfanget bør utvides. Både nylig restaurerte områder, områder uten slått per i dag og områder som slås, har behov for bedre slåtteregimer for å hindre tap av unger i eng og åker. Det bør slås fra midten og ut, eller fra en side til den andre, og gjerne med redusert hastighet. Slå gjerne inn mot nabostykke som enda ikke er slått. Sett gjerne igjen en stripe (minst 3 m bred) ytterst. Tiltak ut til 300 m fra sangplass, inkludert naboer. Minimum 5 daa rundt reir - i kontakt med kantvegetasjon eller helst annet uslått jorde – evt. minst 3 m bred korridor med uslått gres. Slåtten bør også skje asynkront innenfor et gitt område, dvs. ikke alt areal slås med en gang: i små enheter bør det settes igjen områder som ikke slås før naboenga som har blitt slått, har nådd en høyde på min 20 cm. I større enheter bør det slås slik at det gjenstår striper på ca. 30 m. Slåtten bør ikke skje før etter 15. august. Arealet bør omfatte minimum 5 daa rundt reir i hver lokalitet (35 områder).	2, 4	Årlig	10 200 000 kr
Tiltak 1.11	Ivareta kantsoner	Utbedring og skjøtsel av kantsoner med formål å sikre større plantediversitet og høyere vegetasjon. Kantsonene bør være 3-6 m brede mot bekker og grøfter, og 12 m brede inn mot innsjøer. Kantsonene bør slås eller beites en gang i året, og biomassen må fjernes for å unngå gjødslingseffekter. Det bør unngås gjødsling og sprøyting i kantsonene. Slåtten må gjennomføres etter 15. august.	1, 2, 3, 5	Årlig	200 000 kr

		Det er vanskelig å anslå arealet med kantsoner, men vi har forsøksvis estimert 1 da per lokalitet.			
Tiltak 1.12	Internett	Automatisk varsling til alle statsforvaltere dersom åkerrikse observeres i deres fylke (i Artsobservasjoner).	Alle	Kontinuerlig i hekkeperioden	Kostnadene er ukjente
Tiltak 1.13	Deteksjon av individer/reir	Tiltaket er satt i gang noen steder, men omfanget bør utvides. Bruk av varmesøkende kamera for lokalisering av individer under slått, eller for reirlokalisering før slått, for eksempel koblet til drone, Alternativt kan det brukes fuglehunder (kostnads-krevende + krever opplæring).	4, 6, 7	Årlig	Kostnadene er ukjente

*Kostnadsdrivere per tiltak: Tiltak 1.2 medfører kostnader til informasjonsmateriell. Tiltak 1.3 og 1.9 innebærer sikring mot nedbygging/arealendringer av et visst areal, og det er alternativverdi av arealet og omfang av tiltaket som bestemmer kostnadene. For tiltak 1.12 og 1.13 kreves antagelig teknologisk utvikling/tilpasning, og kostnadene ved dette er ukjente. For øvrige tiltak er det tidskostnader og eventuelt noen maskinkostnader til ulike skjøtselstiltak i ulikt omfang som styrer kostnadsanslagene.

**Tiltaket er igangsatt og videreføring ligger til grunn for nullalternativet.

Tiltaksanalyse – tiltakspakker

Blant mulige tiltak som er listet ovenfor, er det identifisert én tiltakspakke. Tiltakspakken består av aktuelle tiltak som til sammen gjør at målet nås med minst 50 % sikkerhet.

	Tiltak som inngår i pakken	Sannsynlighet for måloppnåelse	Nåverdi av tiltakskostnad
Tiltakspakke 1	Tiltak 1.1, 1.3, 1.7, 1.8, 1.9, 1.10, 1.11	50-75 %	29 400 000 + kostnader til tiltak 1.3, 1.7 og 1.9.

Tilleggseffekter

Åkerrikse indikerer intakte økosystemer. Åkerrikse er karismatisk og kan være viktig i naturbaserte opplevelses-tjenester. Det vil være synergieffekter ved gjennomføring av tiltak for andre arter i kulturlandskapet.

Samlet vurdering og anbefaling

Tiltakspakke 1 anbefales selv om det er usikkert om den gir måloppnåelse. Intensivt landbruk er hovedårsaken til at arten har gått tilbake i Norge og resten av Vest-Europa. For at man skal oppnå sannsynlighet for måloppnåelse på > 50 % må mange tiltak kombineres på en større skala. Mange av disse tiltakene ble framhevet i handlingsplanene fra 2008, og tilskuddsordninger medførte at flere av tiltakene ble utført, men i mindre skala, og avhengig av den spesifikke grunneiers interesse. Dette har ikke medført en endring i bestandsstørrelsen.